

Stichting Max Havelaar

Jaarverslag 2008
Stichting Max Havelaar

Lucas Bolwerk 7
3512 EG Utrecht
Rabobank 1402.29.396
KvK 41155212

T: +31 (0)30 233 70 70
F: +31 (0) 233 29 92
E: info@maxhavelaar.nl
I: www.maxhavelaar.nl

INHOUDSOPGAVE

Jaarverslag

Verslag van de directie en toekomstvisie.....	pag.	3
Algemeen verslag	pag.	9
Financiële strategie.....	pag.	17

Jaarrekening

Balans per 31 december 2008	pag.	19
Staat van baten en lasten over 2008.....	pag.	20
Kasstroomoverzicht over 2008.....	pag.	22
Toelichting op de balans	pag.	24
Toelichting op de staat van baten en lasten	pag.	26

Overige gegevens	pag.	30
Accountantsverklaring.....	pag.	31

Verslag van de directie en toekomstvisie

Het jaar 2008 zal velen nog lang in het geheugen gegrift staan. Het was het jaar van de grote crises. De eerste maanden van het jaar werd de economische wereld beheerst door de grondstoffencrisis. Door een snel toegenomen vraag ontstond schaarste en stegen de prijzen van diverse *commodities* (wereldwijd verhandelde grondstoffen) tot onwaarschijnlijke hoogte. Voor de meesten was dat zeer direct zichtbaar in de olieprijs; dit fenomeen liet zich echter veel breder gelden. In de maand maart liet bijvoorbeeld de hoge vraag naar biologische Fairtrade koffie aanvankelijk de prijs torenhoog stijgen, daarna was er in de hele wereld zelfs nauwelijks nog een biologische Fairtrade koffieboon beschikbaar. Deze eerste maanden waren -hoewel zeer chaotisch- gunstig voor producentenorganisaties in ontwikkelingslanden. Zij kregen een goede opbrengst voor hun gehele oogst, niet alleen voor het gedeelte dat zij onder Fairtrade voorwaarden konden verkopen. De totale inkomsten waren dus goed, ook al waren door de hoge marktprijzen de extra inkomsten uit Fairtrade relatief gering (bij een wereldmarktprijs die hoger is dan de vastgestelde Fairtrade minimumprijs ontvangen boeren namelijk de wereldmarktprijs met een bescheiden premie). In de tweede helft van het jaar volgde de -ongetwijfeld nog veel impactvollere- kredietcrisis. Door gebrek aan vertrouwen in handelspartners en de toekomst nam de internationale handel zeer sterk af. Producentenorganisaties in ontwikkelingslanden hebben dit aan den lijve ondervonden. Hun omzet nam af door dalende prijzen en dalende handelsvolumes. Dit laatste kon het gevolg zijn van het uitvallen van vraag, maar ook van een onmogelijkheid tot exporteren, bijvoorbeeld omdat de benodigde handelsfinanciering niet werd verleend. Voor boerenorganisaties was 2008 daarom een onstuimig jaar, dat goed begon, maar slecht eindigde in een situatie van grote onzekerheid.

In Nederland is in dit enerverende jaar de handel in producten met het Max Havelaar keurmerk, verder gegroeid. Voor het vierde achtereenvolgende jaar was er stevige groei. Het totale verhandelde volume steeg met 13%. Omdat ons portfolio steeds breder wordt en de waarde van volume in verschillende productgroepen sterk uiteenloopt, is het voor vergelijking zinvoller de ontwikkeling van de consumentenwaarde te beschouwen. Die steeg met 28% tot 61 miljoen Euro. De extra inkomsten voor boeren en hun organisaties (dus bovenop de marktprijs) uit de verkopen in Nederland bedroegen ruim 2 miljoen dollar.

De groei in omzet is belangrijk. Want boerenorganisaties kunnen doorgaans nog lang niet hun hele oogst tegen de betere Fairtrade voorwaarden verkopen. Boeren hebben in het afgelopen jaar duidelijk ervaren dat Fairtrade voor hen belangrijk blijft. De prijsontwikkeling in de loop van 2008 heeft laten zien dat de conventionele internationale handel geen garanties biedt dat de markt de inspanningen van de producent blijvend op een eerlijke manier beloont. En juist die stabiliteit in inkomsten is belangrijk, omdat die de mogelijkheid geeft te investeren. Helaas betekent de opleving van de markten ook lang niet altijd dat juist de kleine producenten kunnen profiteren. Markttoegang voor de zwakste schakel in de keten blijft een belangrijke doelstelling voor Max Havelaar.

20 jaar Max Havelaar

Stichting Max Havelaar bestond in 2008 twintig jaar. In 1988 besloot een aantal organisaties -onder aanvoering van Solidaridad- koffiebranders, supermarkten en vooral consumenten te gaan winnen voor een idee dat rechtstreeks van Mexicaanse koffieboeren vandaan kwam: "Geef ons een eerlijke prijs voor onze koffie, dan mogen jullie je hulp houden en kunnen we zelf onze toekomst in handen nemen."

Sinds dat jaar is er ongelooflijk veel veranderd. Hoewel de oprichters hun idealen natuurlijk serieus namen, hadden zij de vlucht die het keurmerk heeft genomen ongetwijfeld niet voorzien. Want wat begon met Mexicaanse koffie in een aantal Nederlandse supermarkten, is uitgegroeid tot veruit 's werelds grootste certificering voor duurzaamheid. In 23 landen bestaan keurmerkorganisaties, in meer dan 50 landen worden producten verkocht als koffie, thee, rijst, chocolade, maar ook wijn,

handdoeken, T-shirts, bloemen en zelfs ijs. De totale consumentenwaarde in 2008 bedroeg bijna 3 miljard euro.

En daarmee zijn ruim 1,5 miljoen boeren en plantagewerkers in ontwikkelingslanden direct gebaat. Zij verhandelen hun producten onder de gunstige handelsvoorwaarden die Fairtrade biedt en -zeker zo belangrijk- de betere productiemethoden die hierdoor mogelijk zijn.

Met het doel een bijdrage te leveren aan armoedebestrijding heeft empowerment altijd centraal gestaan bij Fairtrade, zoals onze manier van handelen internationaal is gaan heten. Empowerment, mensen zelf het heft in handen geven, komt vanuit een diepgewortelde overtuiging dat mensen zelf het beste kunnen beslissen over hun situatie.

Ter gelegenheid van het 20-jarig bestaan van Max Havelaar heeft Solidaridad aan professor Rued Ruben van de Radboud Universiteit Nijmegen gevraagd een onderzoek te doen naar het effect van Fairtrade op een aantal boerencoöperaties en plantages. Om een goede effectmeting mogelijk te maken, vergeleek hij deze met de ontwikkeling die vergelijkbare, maar niet onder Fairtrade voorwaarden werkende organisaties hadden doorgemaakt. Het onderzoek vond plaats in 2007 en dat was een apart jaar.

Zoals in onze 20-jarige historie maar zelden is voorgekomen, lagen de prijzen van agrarische producten op de wereldmarkt boven de Fairtrade minimumprijs. Dit is de prijs die boeren tenminste ontvangen voor hun Fairtrade contracten en die de kosten dekt van duurzame productie. Dit wil zeggen dat deze prijs het mogelijk maakt te telen zonder een hele lijst chemische bestrijdingsmiddelen en met slechts een minimum aan kunstmest. Deze prijs stelt in staat biodiversiteit te bevorderen, een fatsoenlijk loon te betalen en maakt het bovendien mogelijk te investeren in de toekomst. De minimumprijs is in Fairtrade een centraal middel die een goede balans tussen people, planet en profit mogelijk maakt. En juist in 2007 was dit voor Fairtrade zo bijzondere middel minder relevant, omdat de wereldmarktprijs hoger was. Boeren ontvangen dan vanzelfsprekend de hogere wereldmarktprijs. Daarnaast ontvangt hun coöperatie de zogenaamde Fairtrade premie voor versnelde ontwikkeling. Zelfs in dit bijzondere jaar oordeelden de onderzoekers zeer positief over Fairtrade. Er was dit jaar nauwelijks een positief inkomenseffect waarneembaar. Maar toch waren de Fairtrade boeren duidelijk beter af. Zij hadden meer bezittingen en een betere toegang tot kredieten. Verder was de opbrengst per hectare verbeterd. Plantagewerkers hadden meer neveninkomsten, omdat zij vrije tijd hebben en die besteden aan de productie van groenten op eigen stukjes grond.

Dit alles leidde tot meer investeringen in land, huisvesting en educatie. Bovendien hebben leden van Fairtrade coöperaties meer vertrouwen in hun organisaties. Ze zijn -en dat is voor ontwikkeling van groot belang- meer bereid risico's te nemen. Volgens de onderzoekers had dit alles te maken met de zekerheid van inkomsten die deze boeren ervaren hadden bij het nakomen van hun Fairtrade contracten.

Een heel interessante constatering was dat Fairtrade veel externe effecten heeft. Zo profiteren boeren in de regio omdat bij meer Fairtrade álle prijzen stijgen. Ook die voor niet-Fairtrade boeren. En plantagewerkers hebben baat in die zin, dat werkgevers in de omgeving niet kunnen achterblijven bij de betere condities die Fairtrade werkgevers bieden.

De grote vraag die de onderzoekers stelden is hoe het volume snel kan worden opgeschaald, want ook al is Fairtrade de grootste duurzaamheidcertificering, dit ontwikkelingsprogramma bestrijkt nog geen procent van de wereldhandel.

Doorbraak

2008 was voor Stichting Max Havelaar een jaar van doorbraak. Voor het eerst stapte een grote A-merk fabrikant voor een gehele productgroep over op inkoop onder Fairtrade voorwaarden. Sinds oktober jl. voert Koninklijke Verkade NV het Max Havelaar keurmerk op al haar chocoladeproducten. Diverse onderzoeken -en de eerste omzetresultaten- laten zien dat de consument deze stap zeer waardeert. En dat is niet verwonderlijk want, zo bleek al in 2007 uit een groot marktonderzoek van MarketResponse, inmiddels is zo'n 15% van de Nederlanders ervan overtuigd dat zijn of haar

consumptiegedrag ertoe doet. Dat dit een invloed heeft op de wereld. En misschien wel belangrijker: deze 15% wil er ook iets goeds mee doen, vindt het belangrijk waar producten vandaan komen en dat deze voor iedereen in de keten een positief effect hebben opgeleverd. En nog eens net zo'n grote groep blijkt op het punt te staan van dit besef. Nederlanders besteedden in 2008 gemiddeld € 3,70 aan Fairtrade producten. Hiermee neemt ons land internationaal een positie in de middenmoot in.

Bij bedrijven is duidelijk te zien dat zij vertrouwen hebben in de perspectieven die Fairtrade biedt voor producenten in ontwikkelingslanden en voor goede handel hier. In 2008 nam het aantal licentiehouders, dat producten onder het Max Havelaar keurmerk op de markt brengen, toe van 57 naar 80. Naast Verkade zijn onder andere Penotti en Swiss Noir licentiehouders geworden. Lidl was in 2007 de eerste supermarktketen die een Fairtrade huismerklijn op de markt bracht. Wegens succes is de range in 2008 verder uitgebreid.

Handel in Nederland

De consumentenwaarde van producten onder het Max Havelaar keurmerk is in 2008 gestegen met 28%. Door producten met het keurmerk te kopen heeft de Nederlandse consument 1,4 miljoen euro (2,1 miljoen dollar) extra bijgedragen aan de verdiensten van boerenorganisaties in ontwikkelingslanden bovenop de wereldmarktprijs. Dit bedrag is -ondanks de forse stijging in consumentenwaarde- bescheidener dan de afgelopen jaren. Dit heeft te maken met het feit dat de marktprijs voor veel grondstoffen in de wereld de eerste drie kwartalen van het jaar hoog was. Als wereldmarktprijzen hoger zijn dan de Fairtrade minimumprijs, zijn de extra inkomsten relatief gering. Op zich is dat een positieve ontwikkeling, want dat betekent dat boeren voor hun gehele oogst een betere prijs krijgen. Maar dat kan volgend jaar weer anders zijn; daar is niet op te bouwen. De zekerheid die Fairtrade biedt, is daarom uiterst belangrijk.

In 2005 heeft Stichting Max Havelaar de strategie 'In het oog, in het hart' ingezet. Die beoogt een zichtbaarder, aantrekkelijker, beter verkrijgbaar en breder aanbod te ontwikkelen van producten die het keurmerk mogen dragen. Deze strategie heeft zich ook in 2008 bewezen. Steeds meer supermarkten voeren een breed assortiment van producten, variërend van vers fruit tot koffie en wijn. De jaarlijkse EKO-monitor gaf aan dat het gemiddelde assortiment negen artikelen bedroeg (dit is gemeten vóór de overgang van Verkade). Jumbo Beren in Groningen had het breedste assortiment met 135 producten onder Max Havelaar keurmerk. De verkoop van producten buitenshuis neemt ook continu toe. Zo voert La Place sinds enkele maanden het keurmerk voor al haar huiswijnen. De introductie van katoen verliep nog niet zo voorspoedig als we hadden verwacht. Het ontwikkelen van een productaanbod voor consumenten en institutionele gebruikers vergt meer tijd dan wij hadden ingeschat. In 2008 hebben wij wel veel nieuwe contacten kunnen leggen, die in het komende jaar hopelijk verzilverd kunnen worden. De omzet viel echter nog tegen.

Vrijwel over de gehele breedte van het productassortiment is groei gerealiseerd. Zo groeide cacao met 76%, rijst met 46%, vruchtensappen met 45% en wijn met 56%. Suiker, een ingrediënt dat veel wordt gebruikt in samengestelde producten als ijs en chocola, groeide met maar liefst 236%. De productgroep van het eerste uur, koffie, kende een lichte groei van 2%. De groei in het buitenshuis gebruik heeft doorgezet, maar in de supermarkt is lang onduidelijkheid geweest. De consument had te maken met een steeds wisselend en daardoor moeilijk herkenbaar assortiment. Met de (her-)lancering van Redbeans, Fair Trade Original, Café Oke en Café Intención verwachten wij in 2009 een betere ontwikkeling.

Een apart geval in 2008 was fruit. Na jaren van zeer snelle groei is het volume in 2008 met 3% teruggeslagen. Hiervoor is een aantal oorzaken aan te geven. De voornaamste liggen in beschikbaarheidsproblemen als gevolg van een verwoestende storm (bananen) en kwaliteitsproblemen (sinaasappels). Wij houden volop vertrouwen in deze productgroep en hopen de producentengroepen er zo snel mogelijk weer bovenop te helpen. Daarom zullen wij ons in 2009 opnieuw samen met ICCO extra inspanssen om de kansen in deze productgroep te benutten en te laten groeien.

De Fairtrade week

Na het grote succes van de Fairtrade week in 2007 gaf Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Máxima op 30 oktober in theater Figi te Zeist het startschot voor de tweede editie. Het doel van de week was de omzet tijdelijk en structureel te laten groeien door het brede aanbod van Fairtrade producten flink in de schijnwerpers te zetten. Stichting Max Havelaar is voor het slagen van dit initiatief afhankelijk van een breed scala aan partijen. Zij koopt of verkoopt immers zelf geen producten.

De Fairtrade week was dankzij al die meewerkende partijen opnieuw een zeer groot succes. Retailers hebben ervoor gezorgd dat in meer dan 3000 winkels acties werden georganiseerd en ze maakten ruimte in hun actiefolders. Maar ook op andere manieren leverden partijen een forse bijdrage. Zo waren ICCO, Oxfam Novib, Stichting Doen en de Rabobank ondersteuner van de week. Dit betekent dat zij financieel hebben bijgedragen en hun eigen media hebben ingezet voor de promotie van de week. Netwerk VSP bezorgde alle 6,4 miljoen huishoudens in Nederland een brochure over de Fairtrade week.

Dat de Fairtrade week een begrip begint te worden, bleek uit het feit dat steeds meer activiteiten door derden werden georganiseerd. Zo vond tijdens de week de opening van de Tilburgse Fairtrade maand plaats en was in Eindhoven de eerste 100% Fairtrade supermarkt te vinden op het festival 'Let's meet Africa'.

De omzetdoelstellingen zijn ruimschoots gehaald. Deelnemende bedrijven en organisaties droegen eraan bij dat in deze week een omzet voor producentenorganisaties in ontwikkelingslanden van ruim 1,5 miljoen dollar werd gegenereerd. Dit is vijf maal een gemiddelde weekomzet en zo'n 30% meer dan vorig jaar in de Fairtrade week.

Max Havelaar in het nieuws

In het voorjaar van 2008 lanceerde Max Havelaar het keurmerk voor katoen met de 'Foute campagne'. Een serie van activiteiten zoals een guerrilla-catwalk midden op de Amsterdamse PC Hooftstraat en de stampvolle Foute Nacht in Paradiso hebben veel media-aandacht gekregen. Een groot aantal ambassadeurs heeft zich ingezet om de problematiek voor kleine katoenboeren, binnen de textielbranche, op de kaart te zetten. De doelstelling van deze aandacht is het vinden van commerciële partners die een deel van hun assortiment onder Fairtrade voorwaarden willen gaan inkopen.

In juli maakte Koninklijke Verkade bekend dat zij alle chocola onder het Max Havelaar keurmerk zou gaan brengen. Dit heeft geleid tot veel aandacht op dat moment en rond de daadwerkelijke consumentenintroductie in oktober. Een veiling van de eerste reep door Dolf Jansen en Nance bracht een bedrag van 15.800 euro op. Genoeg om voor 26 kinderen van cacao-boeren in Ivoorkust een studiejaar middelbare school te betalen.

In augustus 2008 bezocht de Zuid-Afrikaanse wijnboerin Marie Malan Nederland, op uitnodiging van Max Havelaar. Zij heeft een selectie van journalisten op levendige wijze verteld over wat Fairtrade betekent voor arbeiders op wijngaarden. De Fairtrade inkomsten worden onder andere gebruikt om -in het kader van Black Economic Empowerment- werkers zich in te laten kopen in de bedrijven waarvoor zij werken en zo mede-eigenaar te worden. Marie Malan is zelf een toonbeeld van kracht en emancipatie. En bovenal van enthousiasme en sympathie! Dat was duidelijk terug te lezen in de diverse publicaties naar aanleiding van haar bezoek.

Rond de Fairtrade week is veel publiciteit geweest voor Fairtrade in het algemeen, de opening door Prinses Máxima en de positieve uitkomsten van het onderzoek van de Radboud Universiteit. Ook was er aandacht voor de in die week gehouden tweede Max Havelaar lezing in samenwerking met de Erasmus Universiteit/Rotterdam School of Management. Noreena Hertz sprak over de rol die het bedrijfsleven kan vervullen in ontwikkeling van de wereld. Op haar lezing werd gereageerd door Stella

Ronner-Grubacic (Ambassadeur voor de Millennium Development Goals bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken), Giles Bolton (Tesco supermarkten UK) en Johan van de Gronden (Wereld Natuur Fonds).

Internationaal

Ook internationaal is een stevige groei van de omzet gerealiseerd, hoewel de procentuele groei minder was dan de jaren ervoor. De consumentenwaarde nam toe met zo'n 22% tot bijna 2,9 miljard Euro. De groeicijfers liepen sterk uiteen. Nederland nam met 28% een positie in de middenmoot. In 2008 is Fairtrade Zuid-Afrika als keurmerkorganisatie van start gegaan. Dit is -na Mexico- het tweede land waar naast productie ook verkoop plaatsvindt.

De omzetgroei is van groot belang voor de boerenorganisaties waar wij mee werken. Dit waren er eind 2008 875. Hierdoor ervaren 1,5 miljoen boeren en plantagewerkers en hun gezinnen dagelijks de betere voorwaarden die Fairtrade hun biedt.

De enorme groei van de afgelopen jaren maakt het nodig en wenselijk dat de werkwijze van het systeem onder de loep wordt genomen. Daarom heeft FLO in de afgelopen twee jaar gewerkt aan de ontwikkeling van een nieuwe strategie en een nieuw businessmodel. Op basis van onder andere een intensieve multi-stakeholderconsultatie is in 2008 de nieuwe strategie 'Making the difference' gelanceerd. Deze is gericht op het verder stimuleren van empowerment en economische ontwikkeling in ontwikkelingslanden. De impact moet worden vergroot door verbreding (werken met meer producentengroepen), verdieping (het vergroten van het ontwikkelingseffect per producentengroep) en versterking (onze operatie stroomlijnen en zo effectief mogelijk maken). Voor meer informatie, klik hier: [Strategiedocument FLO](#).

Financieel

Dankzij de forse omzetgroei in combinatie met gerichte subsidies en sponsorbijdragen voor innovatie, een behoudend kostenbeleid en incidentele baten, heeft Stichting Max Havelaar in 2008 een positief resultaat geboekt. Conform onze financiële strategie (zie verder in dit jaarverslag) heeft het bestuur besloten dit overschot toe te voegen aan de reserve, die hiermee overigens nog niet het vereiste niveau heeft bereikt.

Vooruitzicht 2009

Ondanks de nog steeds turbulente marktomstandigheden verwachten wij dat de omzet van producten met het Max Havelaar keurmerk opnieuw fors zal stijgen. Er is weliswaar onzekerheid over de consumentenbestedingen, maar het animo van (nieuwe) partijen voor innovaties is onverminderd groot. De uitbreiding van het aanbod die hieruit voortvloeit, biedt een goede zekerheid voor onze verwachting. Op de wat langere termijn hebben we overigens minder onzekerheid over de consumentenbesteding. Het is onze stellige overtuiging, dat consumenten door de aard van de kredietcrisis (intransparantie en verlies van vertrouwen in instituties) en de zorg ten aanzien van milieu en klimaat, duurzaamheid en menselijke maat een steeds grotere rol zullen laten spelen in hun bestedingspatroon. Fairtrade en het Max Havelaar keurmerk kunnen consumenten de zekerheid bieden dat zij de juiste keuze maken. In 2009 zal worden aangekondigd dat een grote supermarkt een substantiële Fairtrade lijn gaat voeren.

Begin 2009 zullen de eerste officiële 'Fairtrade gemeenten' benoemd worden. Samen met de Fairtrade week begin november biedt dit een platform voor enthousiaste consumenten om een actieve bijdrage te leveren aan de omzetgroei. Stichting Max Havelaar heeft zich met andere partijen die actief zijn in Fairtrade verenigd in een samenwerkingsverband. De intentie is gezamenlijk de consument nog meer te betrekken in de perspectieven die handel aan kleine producenten in ontwikkelingslanden kan bieden. In 2009 zal dit duidelijker gestalte gaan krijgen.

Hoewel Stichting Max Havelaar werkt met een conservatieve begroting, is onze verwachting dat de groei opnieuw sterk zal zijn. Ons streven is een groeipercentage van boven 20% te handhaven.

In de organisatie zullen in 2009 twee belangrijke wijzigingen plaatsvinden. Bestuursvoorzitter Anneke van Dok wordt in het eerste kwartaal -na het vervullen van de maximale zittingstermijn- opgevolgd door Tineke Bahlmann. 1 juli 2009 zal ook de directeurspositie een nieuwe bezetting krijgen. De opvolger zal in de tweede helft van het jaar met het team een vervolg formuleren op onze huidige strategie.

Wij danken graag alle consumenten, partners, bedrijven en vrijwilligers voor hun enthousiasme, vertrouwen en ondersteuning in het afgelopen jaar.

Coen de Ruiter
Directeur Stichting Max Havelaar

Algemeen verslag

Sinds enige jaren staat op het keurmerk van Max Havelaar ook de naam Fairtrade. Het geeft aan dat Max Havelaar direct verbonden is met Fairtrade keurmerken in andere landen. En het geeft aan dat de gedachte achter Max Havelaar zich wereldwijd heeft verbreid. In 1988 begonnen met de Nederlandse naam Max Havelaar, gebaseerd op het boek van Multatuli, maar nu is het begrip Fairtrade mondiaal bekend en overal heeft dit een positieve weerklank.

De omzet van Fairtrade producten in de wereld steeg in 2008 verder. Deze wordt geschat op ruim € 2,8 miljard, een stijging ten opzichte van 2007 met circa 22%. Het aantal producten onder het label nam opnieuw fors toe. Naast producten als koffie, thee, rijst of suiker komen ook steeds meer samengestelde producten met label op de markt, zoals jams, koeken, desserts en ijs. Meestal hebben ze rietsuiker als het voornaamste Fairtrade bestanddeel.

Internationaal opereren de nationale keurmerkorganisaties, waaronder dus de Nederlandse Stichting Max Havelaar, onder de koepel van Fairtrade Labelling Organizations International (FLO). Daarnaast opereert FLO-Cert dat verantwoordelijk is voor de certificering van boerengroepen en handelaren.

De boerenproducenten hebben baat bij de doorgaande groei. De 875 producenten (boerencoöperaties en plantagebedrijven) die eind 2008 gecertificeerd waren, zijn er bijna 50% meer dan een jaar eerder. Circa 1,5 miljoen boeren en arbeiders in Afrika, Latijns-Amerika en Azië zijn daarmee rechtstreeks met Fairtrade verbonden. Gezamenlijk ontvingen ze in 2008 naar schatting € 64 miljoen aan extra inkomsten, d.w.z. bovenop de verkoopprijs in de reguliere markt.

Maar niet alleen producenten, ook het aantal handelaren nam fors toe. Eind 2008 had FLO-Cert 1150 exporteurs en importeurs aan zich verbonden. Tellen we daar de bedrijven bij op die in de verschillende landen als licentiehouders de Fairtrade producten op de markt brengen, dan komen we zelfs tot een totaal van circa 1800 bedrijven die in de verschillende productketens voor Fairtrade actief zijn.

Deze toename heeft ongetwijfeld te maken met een verandering in het denken van ondernemers, die met hun inkopen willen bijdragen aan de behoeften van boeren aan het begin van de keten. Fairtrade is een 'normaal' thema geworden in ieder zichzelf respecterend bedrijf. Daarnaast zien de aangesloten bedrijven ook een goed commercieel perspectief in de toenemende vraag van consumenten naar 'eerlijke' producten.

In de sterke groei van Fairtrade wereldwijd loopt Groot-Brittannië al jaren voorop. Met een geschatte retailwaarde over 2008 van € 881 miljoen vond 30% van alle Fairtrade verkopen in de wereld in dit land plaats. Die omvang werd alleen benaderd door een veel groter land als de Verenigde Staten. Op afstand volgden Frankrijk en Duitsland. Relatief gezien zijn de Scandinavische landen in opmars met groeicijfers van meer dan 50%. Zweden en Noorwegen haalden zelfs meer dan 70% omzetcijfer. Alleen een nog jong Fairtrade initiatief als Australië/Nieuw-Zeeland evenaarde die groei. Opvallend is verder de sterke groei van Duitsland. Na jaren van moeizame ontwikkeling, is de markt in 2008 met 50% gegroeid. Met naar schatting 28% groei nam Nederland een goede middenpositie in.

De belangrijkste producten binnen Fairtrade waren ook in 2008 koffie en bananen. De Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Frankrijk, Canada en Duitsland zorgden al voor 75% van de bijna 66 miljoen kilo gebrande koffie die wereldwijd onder Fairtrade voorwaarden werd verkocht (circa 14% meer dan een jaar eerder). De afzet van bananen nam toe met 65 miljoen naar 299 miljoen kilo. Bijna tweederde deel van die toename werd gerealiseerd in Groot-Brittannië, waar in 2008 bijna 190 miljoen kilo bananen werd verkocht. Zwitserland was met 28 miljoen kilo een goede tweede. Andere landen met grote volumes zijn Duitsland, Oostenrijk, Frankrijk en de VS met een afzet van meer dan 10 miljoen kilo.

Verrassend genoeg volgde ander vers fruit de sterke groei van bananen niet. De verkoop van producten als sinaasappels en mango's wereldwijd groeide nauwelijks. Waarschijnlijk is een voor de handel economisch wat moeilijkere tijd het eerst zichtbaar bij producten die in de supermarkt nog niet zo'n vaste positie hebben verworven en die door hun aard meer risico's met zich meebrengen. Niettemin ging in 2008 wereldwijd ruim 26 miljoen kilo langs de kassa, vooral in Groot-Brittannië, op afstand gevolgd door Italië, Finland en Nederland.

Grotere verkoopvolumes werden bereikt door fruitsappen (28 miljoen liter; 11% groei) en vooral suiker. Veel samengestelde Fairtrade producten, vaak met suiker als voornaamste ingrediënt, werden nieuw gelanceerd. Denk bijvoorbeeld aan ijs, koekjes en jams. Bovendien werd ook suiker als onderdeel van

chocola, beter dan voorheen, in de cijfers opgenomen. De hoeveelheid verhandelde Fairtrade suiker kwam daarmee op 57 miljoen kilo, terwijl een jaar eerder wereldwijd 15 miljoen kilo werd geregistreerd. Ook kleinere producten groeiden in Fairtrade: 112% groei in thee, 57% in wijn, 30% in cacao en bloemen, en lichte groei in honing en rijst. Veelbelovend was de opkomst van katoenproducten (275 miljoen stuks in 2008), hoewel we over exacte cijfers over de hoeveelheid katoen die daarbij nodig was, nog niet konden beschikken toen dit verslag werd geschreven.

FLO en FLO-Cert werken door die grote vraag naar Fairtrade onder hoogspanning. Het vereiste het vaststellen van handelsvoorwaarden voor veel nieuwe producten en het certificeren en jaarlijks controleren van (nieuwe) producentengroepen en handelaren. Dat gebeurde in een situatie waarin ook veel tijd besteed werd aan herzieningen in strategie en manier van werken, omdat de organisatie nog vrij jong is en beleid en werkwijze worden aangepast aan de eisen van de inmiddels sterk gegroeide handelsstroom.

FLO is mede daarom in 2007 begonnen met de voorbereidingen voor een strategische heroriëntatie. In 2008 startte de concrete implementatie, die er onder andere in voorziet dat na de grote aandacht voor de marktgroei het accent weer wat verschoven gaat worden naar impactvergroting en begeleiding en ondersteuning rond producenten in ontwikkelingslanden. Natuurlijk spelen de producenten zelf daarin een belangrijke rol via hun drie producentennetwerken op elk van de drie continenten in het Zuiden.

Een belangrijk element van Fairtrade is de gegarandeerde minimumprijs en premie. De vaststelling van die prijzen, die gebaseerd zijn op de integrale kostprijs voor de boeren, is een intensieve bezigheid. In 2008 is daarom gezocht naar meer flexibiliteit in de vaststelling van deze prijzen, door voor een aantal producten voor een korte periode met een premie te volstaan of door prijzen van een regio direct af te leiden uit bestaande prijzen in een andere regio.

Daarnaast moeten bestaande prijzen regelmatig herzien worden omdat kostprijs, wisselkoersen, etc. ook voortdurend wijzigen. FLO heeft in 2008 aan prijsherzieningen gewerkt voor een aantal 'grote-volume-producten' als koffie, cacao, suiker en sinaasappelsap.

Het aantal *liaisons*, verbindingspersonen tussen boeren in het Zuiden en FLO, neemt door de groei ook voortdurend toe (inmiddels een 20-tal vertegenwoordigers). Dat geldt ook voor het aantal inspecteurs van FLO-cert, die eveneens in de producentenlanden zijn gesitueerd. Inspecties vinden plaats volgens de regels van ISO65, een accreditatie voor het functioneren van certificeringinstellingen. De ISO65-norm wordt beschouwd als de belangrijkste internationale erkenning voor certificeringinstellingen. ISO65 bevestigt namelijk de onafhankelijkheid, de transparantie en de kwaliteit van de procedures van FLO-Cert. Voor consumenten en bedrijven biedt dit extra zekerheid. In maart 2008 kreeg FLO-Cert formeel het certificaat. Dit was een wereldprimeur, want nooit eerder had een accreditatie plaats op basis van sociale en economische criteria.

Het succes van Fairtrade is ongetwijfeld een belangrijke aanzet geweest tot veel discussie en andere initiatieven rond duurzaamheid. Zo besloot de Nederlandse overheid al eerder dat ze zal toewerken naar volledig duurzame inkoop van al haar behoeften in 2010. Voor een breed pakket aan producten worden inkoopregels ontwikkeld. Inmiddels is duidelijk dat Fairtrade een prominente plek zal krijgen voor producten waarvoor dit relevant is.

In 2008 zag een nieuw initiatief het levenslicht dat ook gericht is op een verdere verduurzaming van handelsketens: het Initiatief voor Duurzame Handel, dat onder grote aandacht van bedrijfsleven, overheid en NGO's in oktober werd gepresenteerd. Veel ronde-tafel-gesprekken van stakeholders in verschillende productsectoren krijgen een vervolg in dat raamwerk.

Daarnaast willen steeds meer ondernemingen op de een of andere manier aangeven dat ze verantwoord opereren, óf via al eerder geïnitieerde certificeringen als Utz Certified en Rainforest Alliance óf via kleinere labels of eigen gedragsregels. Maar al deze initiatieven verschillen van Fairtrade. Fairtrade richt zich, anders dan alle andere certificeringsmodellen, op ontwikkeling van een specifieke groep kansarme producenten. En als enige heeft het de notie dat duurzaamheid een prijs heeft, structureel beantwoord in het systeem. Dat betekent dat boerenproducenten in ieder geval tenminste hun kostprijs betaald krijgen.

Koffie

De in 2007 ingezette verhoging van prijzen op de koffiemarkt (tot US \$ 1,35 per pound in december) zette in 2008 door. In de eerste maanden van het jaar werden zelfs waarden gehaald tot US\$ 1,60 per

pound. Maar het laatste kwartaal liet weer een scherpe daling zien. Prijzen van arabica kwamen weer onder het niveau van de prijs die Fairtrade te allen tijde minimaal garandeert. Voor koffieboeren kwam deze terugslag als een teleurstelling op het moment dat de oogst in Latijns-Amerika, het belangrijkste koffiegebied, juist van start ging. Veel boeren hielden hun koffie langer vast in de hoop en verwachting dat de prijzen weer zouden stijgen. Maar eind december lag de prijs van arabica op US\$ 1,10 per pound. Voor Fairtrade betekent het dat na een jaar weer de minimumprijs van minimaal US 1,25 (excl. premie) van kracht werd.

De robustaprijzen lagen in 2008 relatief hoog. In het voorjaar kwam de wereldmarktprijs zelfs boven de minimumprijs van Fairtrade (US\$ 1,01 per pound) uit, iets wat in de 20-jarige geschiedenis van Max Havelaar nauwelijks eerder was voorgekomen. Op het eind van het jaar zakten de waarden weer tot onder 90 dollarcenten per pound.

Deze daling is een uitloeiing van de financiële en economische crisis. Maar de koffiewereld is optimistisch over de prijzen in de toekomst. Vooral omdat de voorraden slonken, aangesproken door de relatief hoge prijzen, terwijl de vraag opnieuw toenam (in 2008 met 2,5% naar 128 miljoen balen van 60 kg). Daarnaast wordt in 2009 een lager aanbod verwacht (vooral door dalende productiecijfers in Brazilië), hoewel de productie in 2008 met 133 miljoen balen de consumptie nog dekte.

Boeren lieten FLO al eerder weten dat de betere marktprijzen niet automatisch een reële verbetering van inkomsten betekenen. Door de hogere oliepijzen stegen onder andere de transportkosten en ook de voedselcrisis bracht hogere kosten met zich mee voor voedselproducten die ze niet zelf verbouwden. Bovendien wordt koffie verhandeld in US-dollars, waarvan de waarde in de meeste landen voortdurend daalde. Om de kostprijs te blijven dekken heeft FLO derhalve na een intensieve consultatie onder boeren en handelaren de Fairtrade minimumprijs aangepast. In plaats van US 1,21 moesten importeurs vanaf juni 2008 US\$ 1,25 betalen voor een pound koffie. Een jaar eerder was de premie al met 5 dollarcent verhoogd, zodat koffie minimaal US\$ 1,35 kost.

Voor een aantal kwaliteiten gold ook eind 2008 een hogere prijs, omdat steeds meer koffie in het hogere marktsegment wordt verkocht. Het is het resultaat van jarenlange kwaliteitsverbeteringsprogramma's, die mede door extra inkomsten uit Fairtrade mogelijk werden. Koffie van gecertificeerde organisaties was daarom erg gewild, ook door kopers die niet onder Fairtradevoorwaarden handelen. De concurrentie met andere kopers nam toe, zeker toen met de hogere prijzen in de markt het prijsverschil met Fairtrade klein werd. Daar komt bij dat door de jarenlange ervaring met Fairtrade, en vaak ook met biologische certificering, veel boerenorganisaties gemakkelijk aan de eisen kunnen voldoen van andere certificeringinstellingen. Hoewel deze minder zekerheid bieden dan Fairtrade, betekent dit wel een verruiming van de markt voor boeren.

Het afgelopen jaar ging naar schatting US\$ 30 miljoen extra naar een kleine 400 organisaties van koffieboeren. Dit is het resultaat van de verkoop van in totaal 65,8 miljoen kilo gebrande koffie oftewel ruim 78 miljoen kilo bij coöperaties ingekochte zogenaamde groene koffiebonen. Dat is een groei van 14 procent vergeleken met een jaar eerder. De meeste koffie komt uit Peru en Mexico, gevolgd door landen van Midden-Amerika.

In Nederland steeg de koffieverkoop onder Keurmerk in 2008 met 2 procent naar 3,1 miljoen kilo. Dit is een resultaat waarmee we tevreden kunnen zijn gezien de economische crisis. Hoewel Max Havelaar andere duurzaamheidsinitiatieven van harte ondersteunt, ondervindt de handel onder ons keurmerk in de institutionele markt ook toenemende concurrentie van deze andere certificeringen. Daarnaast vond in het consumentenkanaal de overgang plaats naar nieuwe verpakkingen, waarop de naam Max Havelaar minder prominent en alleen als keurmerk aanwezig is. Dit nieuw ingezette beleid van Max Havelaar zorgde voor wat onzekerheid gedurende de ontwikkeling van die nieuwe verpakkingconcepten. Maar uiteindelijk zal deze strategie zorgen voor een sterkere dynamiek in de Fairtrade koffiesector.

In de afzet vond een verschuiving plaats naar biologische koffie, waarvan het aandeel in een jaar van 17 naar 30 procent steeg. In volume betekende dat bijna een verdubbeling van verkochte biologische Fairtrade koffie.

Op basis van de Nederlandse verkopen werd ruim US\$ 11,5 miljoen aan coöperaties van kleine koffieboeren betaald, bijna € 800 duizend meer dan ze in de reguliere markt zouden hebben ontvangen.

Fruit

Fruit beleefde een moeilijk jaar. Zware stormen in het begin van het jaar in het Caribische gebied vernielden grote delen van de bananenoogst. In de laatste maanden werden bananenplantages in Midden-Amerika getroffen door overstromingen als gevolg van aanhoudende hevige regenval. Gevolg was dat bananentelers meerdere maanden veel minder bananen beschikbaar hadden, ook onder Fairtrade condities.

In andere delen van de wereld heerste droogte en vorst, waardoor bijvoorbeeld citrus telers minder sinaasappels van goede kwaliteit konden aanbieden. Deze situatie dreef de prijzen van fruit op, terwijl de supermarkten probeerden de prijzen laag te houden. Dat maakte dat handelaren, opererend tussen boer en winkelier, een moeilijk jaar hadden met kleine marges. Daarbij kwam nog de zich aftekenende financiële crisis, waardoor handelaren en winkeliers minder risico's namen bij de inkoop van fruit en het assortiment dus vaak beperkten.

Kleinere fruitsoorten als ananas en mango, noch de succesvolle Fairtrade Week konden de trend van genoemde bulkproducten volledig compenseren. Het resultaat was dat er in 2008 iets minder fruit onder het Max Havelaar keurmerk voor Fairtrade werd afgezet dan in 2007. Dat gold niet alleen voor Nederland, maar ook voor bijvoorbeeld Groot-Brittannië. Wereldwijd stegen de Fairtrade fruitverkoop (buiten bananen) tenslotte met slechts 1 procent.

Vruchtensappen zijn juist wel sterk gegroeid. Internationaal werd zo'n 11% meer fruitsap verkocht; in Nederland zelfs 50 procent meer. De verkoop van fruit en fruitsappen leverden de fruittelers meer dan € 27 miljoen extra op.

Bananen

De trend naar meer verkoop van Fairtrade-bananen zette ook in 2008 door. Maar weersomstandigheden gooiden roet in het eten. Eind 2007 teisterden twee orkanen het Caribische gebied. Bananentelers, vooral in de Dominicaanse Republiek, werden zwaar getroffen en zagen van het ene op het andere moment een groot deel van hun bananen aanplant verloren gaan. En daarmee hun belangrijkste inkomstenbron. Na de ellende van de storm en het opnemen van de schade begonnen de bananencoöperaties al snel aan herstelwerkzaamheden. Maar voordat nieuwe planten weer bananen leveren is het negen maanden later. Handelaren moesten ijlings op zoek naar nieuwe bronnen. Maar die waren niet altijd zomaar voorhanden, ook omdat vaak ook nog biologische certificering werd verlangd. Aan het eind van het jaar werden ook boeren in Costa Rica door slecht weer overvallen. Aanhoudende regen zorgde voor overstromingen en opnieuw veel schade op de bananenvelden.

Op de Nederlandse markt, waar de meeste bananen toen nog via importeur Dole en de winkels van Albert Heijn werden verkocht, werd de verkoop van bananen onder Keurmerk het eerste kwartaal gehalveerd (kwamen deze bananen van die plantages of was het een indirect effect in verband met druk uit de Engelse markt?). Maar de afzet herstelde zich daarna volledig. Bij AH kwamen de verpakkingen in de tweede helft van het jaar zelfs hoger uit dan een jaar eerder. Daarnaast gingen ook andere supermarktketens meer bananen opnemen, via importeurs AgroFair en Fyffes. Uiteindelijk kwam de Nederlandse afzet, ondanks het dramatische eerste kwartaal, met 4,6 miljoen kilo zelfs 6 procent hoger uit dan een jaar eerder. Het leverde de bananentelers, vooral in Peru en de Dominicaanse Republiek, ruim € 400.000 extra inkomsten op. Boeren van de organisatie Cepibo in Peru zetten in 2007 de eerste stappen op weg naar het volledig zelf exporteren van bananen. Afgelopen jaar wisten ze die trend door te zetten en de exportvolumes zelfs te verviervoudigen.

Sinaasappels en ander citrus

Nederlandse huishoudens kopen steeds minder citrusfruit, ten gunste van onder andere exotisch fruit. Vooral de consumptie van de sinaasappel loopt terug, die binnen citrus bovendien terrein verliest aan de mandarijn en ander citrusfruit. Niettemin bestaat bijna de helft van de citrusimport in de EU uit sinaasappels. In de productielanden heeft vorst en droogte de oogsten in 2008 negatief beïnvloed. Onder andere Argentinië had hier last van. Marokko had daarentegen te kampen met overstromingen en kou. Met Zuid-Afrika, het belangrijkste aanvoerland, en Egypte beleverden ze de Fairtrade markt.

Citrus onder het Max Havelaar keurmerk maakte afgelopen twee jaar een goede entree op de Nederlandse markt. Dat zette zich in 2008 niet door. De prijzen van het fruit waren relatief hoog, o.a. door stijgende kosten bij de producenten, slechte weersomstandigheden en door concurrentie voor het kwalitatief goede fruit. Importeurs moesten vaak 100 procent meer betalen dan de vastgestelde

Fairtrade minimumprijs. Aan de andere kant weerhield de financiële crisis in deze relatief nieuwe markt de handel en retail ervan al te enthousiast citrusfruit onder Fairtrade voorwaarden in te kopen. Internationaal groeiden de sinaasappelverkopende dan ook nauwelijks; Nederland gaf zelfs een daling te zien. In ons land werd onder Keurmerk 38 procent minder verkocht. Daarentegen steeg de afzet van mandarijnen met 27 procent. Door de Nederlandse citrusverkopende onder Max Havelaar ontvingen arbeiders op de citrusbedrijven in 2008 ruim € 27.000 aan extra inkomsten om te besteden aan betere arbeidersfaciliteiten.

Wijn en druiven

Wijn kende in 2008 opnieuw een sterke groei. Bijna 700.000 liter vond in Nederland zijn weg naar de consument: een stijging met maar liefst 56 procent. Dat was te danken aan een verdere distributie-uitbreiding. Zo bracht bijvoorbeeld La Place haar huiswijn onder het Max Havelaar keurmerk voor Fairtrade. Daarnaast kwam veel Fairtrade wijn in kerstpakketten terecht en hield Albert Heijn een grote wijn-actie met een nieuwe wijn uit Zuid-Afrika. Zuid-Afrika bleef verreweg het belangrijkste land voor de levering van Fairtrade wijn. Maar ook steeg de interesse voor wijn van druiventelers uit Argentinië. Druiven als eindproduct daarentegen werden in 2008 zo goed als niet verkocht.

Ananas

De verkoop van ananassen steeg in 2008 met 2 procent naar bijna 270.000 kilo. Costa Rica was het belangrijkste producerende land. Maar omdat ook steeds meer landen in West-Afrika overgaan op de teelt van de gewenste MD2-variëteit, neemt de interesse van de handel voor Afrikaanse ananassen toe. Naar verwachting zal vooral het aandeel uit Ghana groeien. Wereldwijd ging 9,2 miljoen kilo ananas als Fairtrade over de toonbank.

Avocado's

Hoewel de verkopen vergeleken met 2007 40 procent toenam, werd lang niet het peil bereikt van 2006. De verwachting dat Albert Heijn, na de leveringsproblemen in 2007, avocado's weer breed in het assortiment zou opnemen, is niet uitgekomen. Slechts een kleine 40.000 kilo avocado's, vooral afkomstig uit Zuid-Afrika, passeerde de kassa.

Mango's

Andermaal bleken mango's geen gemakkelijk product om te vermarkten. Door kwaliteitsproblemen en de terughoudendheid van supermarkten werd afgelopen jaar maar de helft van het volume van een jaar eerder verkocht. Ruim 75.000 kilo ging in 2008 over de toonbank, vooral afkomstig van boerenorganisaties in Burkina Faso en Brazilië. Wereldwijd kochten consumenten bijna 1 miljoen kilo Fairtrade mango's.

Fruitsap

Fruitsap groeide in 2008 opnieuw fors. Na een verdubbeling in 2007 namen de verkopen in Nederland nu met 50 procent toe. De toename is vooral toe te schrijven aan de groeiende opname van fruitsappen van Fair Trade Original door verschillende supermarkten. Daarnaast was bij Lidl, na een introductie in de loop van 2007, het hele jaar sap met Keurmerk beschikbaar. Ook de Fairtrade Week in het najaar zorgde voor een flinke impuls in de verkopen. Bijna 1,4 miljoen liter vond onder Keurmerk zijn weg naar de Nederlandse consument, die in totaal gemiddeld bijna 27 liter per jaar verbruikt. De bulk van het sap met het Max Havelaar keurmerk voor Fairtrade bestaat uit sinaasappelsap, vooral uit Brazilië en Cuba. Per ton geconcentreerd sap levert het de producenten US\$ 100 premiegeld op, naast de gewone prijs die vaak ook al hoger ligt dan de reguliere marktprijs. Door de gestegen productiekosten paste FLO de minimumprijs van sinaasappelsapconcentraat tegen het eind van het jaar aan. De prijs voor 1000 liter, die importeurs tenminste moeten betalen, werd exclusief de extra premie vastgesteld op US\$ 1700.

Cacao, suiker en ijs

Cacao

Cacao beleefde in 2008 een doorbraak op de Nederlandse markt. A-merk fabrikant Koninklijke Verkade bracht vanaf oktober haar hele assortiment aan chocoladerepen onder het Max Havelaar keurmerk voor Fairtrade. In een later fase zullen andere chocoladeproducten volgen. De eerste reep werd op 1 oktober in een feestelijke ambiance geveild. De opbrengst, € 15.000, is bestemd voor scholingsprojecten van cacao-boeren in West-Afrika. Vooral door de toename in dat laatste kwartaal stegen de totale chocolade-/cacao-verkopen in 2008 al met bijna 80 procent naar meer dan 800 ton. Met een verkoop gedurende het hele jaar verwachten we in 2009 meer dan een verdubbeling. Daarnaast zorgden ook de introductie van een aantal producten van Swiss Noir (eveneens chocoladerepen) en Penotti (chocoladepasta) voor nieuwe impulsen. Daartegenover stond een afname van volume doordat de hagelslag van Fair Trade Original het Keurmerk werd ontnomen. Reden was dat de suiker in het product (nog) niet volgens de voorwaarden van Max Havelaar werd ingekocht. Wellicht zal in de toekomst het product weer onder het label gebracht kan worden.

De stap van Verkade past bij de grote aandacht die cacao de laatste jaren kreeg. Door berichten over kinderarbeid, zelfs kindslavernij, op cacao-plantages in West-Afrika ging de hele sector naarstig op zoek het imago van haar chocola te verbeteren. Het leidde tot allerlei initiatieven in de sector, ook van de grote internationaal bekende bedrijven, die veelal samenwerking zochten met certificeerders als Utz Certified en Rainforest Alliance. In die zin kwam de stap van Verkade voor de sector als een verrassing. Het valt Verkade te prijzen dat ze ook de prijsconsequenties aanvaardt van een overstap naar duurzaam geproduceerde chocola. Andere certificeerders kennen dergelijke prijsconsequenties niet. Bovendien bracht Verkade het hele assortiment onder Fairtrade.

Suiker

Met de groei van chocola onder Fairtrade steeg ook het volume Fairtrade suiker, want chocola bestaat vaak voor meer dan de helft uit suiker. Maar ook de verdubbeling in de verkoop van ijs zorgde voor een sterk groeiende betekenis van suiker. Daarnaast komen steeds meer artikelen op de markt waarin suiker een belangrijk bestanddeel is. Stroopwafels, koekjes en snoep werden afgelopen jaar aan het Max Havelaar assortiment toegevoegd. Zo werd in 2008 bijna 500.000 kilo aan Fairtrade suiker in Nederland afgezet. Fairtrade mondiaal was dat al meer dan het 100-voudige. Daarvan profiteerden de rietsuikerboeren in vooral Paraguay, Malawi en Costa Rica. Voor elke verkochte kilo suiker ontvingen ze naar schatting 6 dollarcent meer, dat wil zeggen bovenop de reguliere marktprijs.

IJs

De verkoop van ijs onder keurmerk gaat uitstekend. Na de lancering in 2006 en verkopen van 13.000 kilo werd in 2008 bijna 400 duizend kilo ijs met label verorberd. Ben & Jerry nam na de start met alleen vanille-ijs ook twee ander smaken in het assortiment op, wat leidde tot een grotere afzet. Ook mochten we in 2008 een nieuwe licentiehouders verwelkomen: het bedrijf Queens uit het Gelderse Varsseveld. Naast suikerboeren konden hierdoor een toenemend aantal vanilleproducenten uit India rekenen op extra inkomsten.

Rijst, thee, honing en noten

Rijst

De groei van verkopen van rijst in de supermarkt (vooral bij Albert Heijn), op de markt gebracht door Fair Trade Original, zette in 2008 goed door. Er werd bijna 50 procent meer rijst met het Max Havelaar label verkocht, in totaal ruim 200 ton. Ook de groeiende verkopen van rijst van Lidl droeg daartoe bij. Alle rijst is ingekocht bij groepen rijsttelers in Thailand.

Thee

De verkoop van thee groeide in 2008 met 11 procent naar bijna 77.000 kilo. Begin 2008 werden voor thee de minimumprijzen en nieuwe premiebedragen van FLO effectief. Van dergelijke garantieprijzen was tot dan toe door de vele verschillende variëteiten afgezien. De nieuwe prijs- en premieregeling levert minder premiegeld voor de theeboeren op, maar daartegenover staat een prijsbodem, waardoor theeboeren te allen tijde hun productiekosten betaald krijgen. Dat bracht thee meer in lijn met de werkwijze binnen andere productcategorieën in Fairtrade. Internationaal ging meer dan US\$ 5,5 miljoen naar theepartners in Afrika en Azië. In Nederland alleen ging zo'n US\$ 175.000 naar theeboeren, zo'n US\$ 38.000 meer dan ze in de reguliere handel zouden hebben gekregen.

Honing

Honing onder het Max Havelaar label is al jaren beschikbaar op de Nederlandse markt (vooral in Wereldwinkels en Natuurvoedingswinkels). Verkopen bleven altijd beperkt. Maar afgelopen jaar stegen de verkopen met meer dan 25% naar ruim 87.000 kilo. Het betreft niet alleen honing als broodbeleg, maar ook honingwafels die ook in een aantal supermarkten werden verkocht. Internationaal ging ruim 2000 ton langs de kassa.

Noten

Noten vormden een nieuw klein product op de Nederlandse markt van Fairtrade producten. Het gaat met name om pinda's van boeren uit Mozambique en Malawi, verwerkt in pindakaas. Deze wordt via Wereldwinkels en een aantal supermarkten verkocht. Internationaal vond al 775.000 kilo onder Fairtrade zijn weg naar de consument.

Katoen, een nieuw product

In 2007 lagen de eerste katoenproducten met het Max Havelaar keurmerk voor Fairtrade hier en daar al in de winkel, met name gordijnen. Maar in 2008 werd de Fairtrade katoen in Nederland gelanceerd met een grootse Foute Katoen Campagne. Daarin werden met een knipoog de problemen van katoentelers aan de kaak gesteld. Met een Foute Modeshow in juni en de Foute Nacht in het Amsterdamse Paradiso werden Fairtrade katoenartikelen onder de aandacht gebracht. Net voor de opening van de Fairtrade Week vond verder een 'Ronde-Tafel' plaats met geïnteresseerde marktpartijen. Deze bijeenkomst werd, voordat ze de Fairtrade Week officieel opende, bijgewoond door Prinses Máxima.

Al deze aandacht heeft resultaten opgeleverd, want de belangstelling voor eerlijke katoen steeg. Toch is ook gebleken dat het meer tijd en energie kost om bedrijven op het spoor van Fairtrade te krijgen. Ondanks de forse groei naar meer dan 250 duizend stuks textiel, vooral handdoeken, was op meer gehoopt. Niettemin waren er veel positieve signalen voor een verdere groei in 2009. De ruwe katoen werd geleverd door boerenorganisaties uit met name India. Ze kregen een eerlijke prijs voor hun product betaald en werkten op hun beurt aan milieuvriendelijke productie en investeerden in hun bedrijfsvoering en sociale vooruitgang.

Verwacht: bloemen en groene stroom

Bloemen

In andere landen, vooral in Zwitserland en Groot-Brittannië, werden al enkele jaren bloemen onder de voorwaarden van Fairtrade verkocht. In Nederland roepen bloemen bij consumenten veel meer een beeld op van Nederlandse bollenvelden, dus van een puur Nederlands product. Dat veel bloemen gekweekt worden in Afrikaanse landen is vrij onbekend. De interesse in de handel voor een Fairtrade label op bloemen nam echter voortdurend toe. Daarom besloot Stichting Max Havelaar om het label ook voor bloemen op de Nederlandse markt toe te laten. Eind 2008 werden de voorbereidingen getroffen voor een lancering in januari van rozen en trosanjers onder het keurmerk. De bloemen komen van plantages in Kenya en Zimbabwe, waardoor de situatie van hun arbeiders verbeterd kan worden. De verwachtingen voor verdere groei zijn hooggespannen.

Groene stroom

In 2007 startte Stichting Max Havelaar al een samenwerking met energieproducent Eneco en ontwikkelingsorganisatie ICCO om te onderzoeken of een Max Havelaar keurmerk op stroomvoorziening tot de mogelijkheden kan behoren. Onze inzet is dat niet alleen de Nederlandse consument verzekerd is van groene stroom, maar ook dat de armste landen en producenten kunnen meeprofiteren van de wens biomassa in te zetten voor energievoorziening. In 2008 werd uitgebreid onderzoek in Tanzania gedaan naar de mogelijkheden van jatropha, een struik die noten levert waaruit olie gewonnen kan worden. Dit onderzoek kent vele fasen, heeft duidelijk voortgang geboekt, maar was eind 2008 nog niet afgerond. Hoewel de economische crisis het hele project wat heeft vertraagd, zal 2009 de vraag moeten beantwoorden of groene stroom onder Fairtrade inderdaad van de grond zal komen.

Afzet van Fairtrade producten in Nederland (2007/2008)

Afzet in kilo*			
Product	2007	2008	Index
Koffie	3.028.962	3.091.268	102
Cacao/chocola	457.809	806.888	176
Bananen	4.312.969	4.633.629	106
Vruchtensap	978.214	1.377.057	150
Overig fruit	1.733.909	1.254.264	72
Honing	68.781	87.118	127
Koeken e.d.	11.630	71.449	614
Noten	0	12.308	n.v.t.
Rijst	139.356	203.840	146
Suiker	39.555	94.294	138
Thee	69.364	76.691	111
Wijn	442.638	689.334	156
Ijs	185.946	392.949	211
Katoenartikelen	93.774	256.526	274
Totaal	11.562.907	13.047.615	113

* Vruchtensap, wijn en ijs in liters; katoen in eenheden textiel.

Financiële strategie

Stichting Max Havelaar heeft een financiële strategie die is gestoeld op zes aspecten/indicatoren.

1) Solvabiliteit

Om nu en in de toekomst de continuïteit van Max Havelaar te waarborgen is het nodig dat er reserves zijn. Het besteedbaar vermogen moet ook in mindere tijden voldoende hoog zijn.

Er is geen vaste regel of norm voor een verantwoorde hoogte van het vermogen. Voor de vaststelling van de norm, hebben wij een inventarisatie gemaakt van een aantal organisaties danwel voorschrijvende instellingen (zoals het CBF). De richtlijn van het CBF is maximaal 1.5 maal de jaarlijkse (totale) kosten.

Max Havelaar kiest als norm voor het eigen vermogen minimaal één jaar de vaste kosten van de organisatie. Onder de vaste kosten worden verstaan de bestuurs-, vaste personeels-, huisvestings-, kantoor-, controle- en internationale activiteiten kosten. De variabele kosten variëren met de omzet en hoeven dus niet gereserveerd te worden.

Volgens deze norm zou het eigen vermogen 836.000 euro moeten zijn.

Ondanks de toevoeging van het positieve saldo aan de Continuïteitsreserve is aan deze norm nog niet voldaan (762.494 vs 836.000 euro).

2) Liquiditeit

Per einde 2008 is Max Havelaar liquide genoeg om aan haar verplichtingen te voldoen. Tevens staan er geen overtollige bedragen op de rekening courant. Max Havelaar kiest ervoor om haar financiële middelen conservatief te beleggen. In augustus 2007 heeft de organisatie haar investeringen in aandelen omgezet in obligaties. Max Havelaar heeft in april 2009 de obligaties verkocht. Het past niet bij een organisatie als Max Havelaar om te beleggen in risicovolle waardepapieren. Aan de norm op gebied van veilige belegging is dus voldaan.

Om een betere grip op de positie van de financiële middelen te krijgen, implementeert stichting Max Havelaar een liquiditeitsbegroting. Zo kan de organisatie bepalen wat de liquiditeitsbehoeften zijn en eventuele tekorten of overschotten aanvullen of investeren.

3) Omzetgroei

Max Havelaar streeft naar een niet te grote afhankelijkheid van een bepaalde productgroep of distributiekanaal. Het aandeel in de licentie inkomsten van een bepaalde productgroep zou niet boven de 50% van het totaal moeten komen. Koffie is de grootste productgroep. In 2008 was 49,5% (2007: 51,5%) van de licentie inkomsten gerelateerd aan koffie en is aan deze norm voldaan. De organisatie heeft de afhankelijkheid van koffie teruggebracht, doordat de andere Max Havelaar -producten groeien.

Ook op het gebied van distributie is Max Havelaar afhankelijk van een beperkt aantal spelers. Spreiding van de afzet over meerdere producten, supermarkten en Out of Home gebruik is essentieel om dit risico te verdelen.

4) Waardeoverdracht

Max Havelaar heeft ontwikkeling van producenten als doel. Deze kan op vele manieren plaatsvinden en er is een scala aan indicatoren relevant. Stabiliteit van inkomsten –ook in moeilijke tijden- is een belangrijk middel om de ontwikkeling te ondersteunen. Deze uit zich binnen Fairtrade door middel van extra waardeoverdracht in moeilijke tijden. Voor onze financiële strategie vinden wij het belangrijk hier een doelstelling te formuleren. Wij definiëren de extra waardeoverdracht als volgt: Fairtrade minimumprijs en Fairtrade premie +/- wereldmarktprijs.

Max Havelaar wil tegen zo laag mogelijke systeemkosten de extra waardeoverdracht aan boeren(organisaties) optimaliseren. Deze laatste is niet geheel te beïnvloeden door Max Havelaar, deze is afhankelijk van de dollarkoers en de wereldmarktprijs van de producten. De systeemkosten daarentegen zijn wel te beïnvloeden. Ondanks de beperkingen van de norm is een maatstaf die de verhouding weergeeft tussen de kosten van Max Havelaar en de extra voordelen van de boeren een goede indicator om de effectiviteit weer te geven van Max Havelaar. Het CBF hanteert een norm van maximaal 25% van de wervingskosten om geld te genereren voor projecten. Wij vinden dat Fairtrade een betere ratio zou moeten hebben.

Als definitie van de systeemkosten nemen wij de licentiebijdragen. Max Havelaar stelt als norm maximaal 20% van de extra waardeoverdracht aan systeemkosten te maken. Met de huidige hoge

grondstofprijzen op de wereldmarkt en de daaruit voortvloeiende relatief geringe *extra* Fairtrade inkomsten, wordt deze norm momenteel niet gehaald. Over de afgelopen vijf jaar was het percentage gemiddeld 43%.

Hoewel de geest van de norm volledig juist is, lijkt de invulling ervan niet adequaat te zijn. Tot en met 2004 werd de norm wel degelijk ruimschoots gehaald. Sindsdien is de omzet voor boeren steeds harder gegroeid dan de licentievergoeding. Met andere woorden: de omzet nam beduidend sneller toe dan onze kosten. Toch wordt de norm nu ruimschoots niet gehaald. Dit lijkt inconsistent. In 2009 zullen wij daarom beoordelen of er een scherpere normering mogelijk is op dit vlak.

5) Kostenbeleid

Kostenbewustzijn en een kritische kijk op de uit te geven kosten zijn essentieel voor Max Havelaar. In 2008 gaf Max Havelaar 1.8 miljoen euro uit. De belangrijkste uitgaven zijn personeelskosten (35%), communicatie (41%) en FLO (9%).

Max Havelaar heeft in vergelijking met zusterorganisaties binnen FLO een relatief kleine staf. Strak budgetbeleid blijft noodzakelijk om de kosten goed te blijven evalueren. Max Havelaar wil in 2009 de samenwerking met de zusterorganisaties in België en Frankrijk intensiveren om synergievoordelen te behalen.

6) Funding

Max Havelaar maakt in de activiteiten een onderscheid tussen de kosten van lopende handel (de activiteiten tbv bestaande licentiehouders en ondersteuning van bestaande productgroepen) en innovatie en uitbreiding (investering in het ontwikkelen van nieuwe ketens en nieuwe marktvaart). De kosten van lopende handel moeten worden gefund door middel van de gebruiksrechtvergoeding, de overige door middel van andere geldstromen (subsidies en bijdragen door particulieren / bedrijven). De normdekking voor de lopende kosten is in 2008 gerealiseerd.

Balans per 31 december 2008
(in euro)

	31-12-2008	31-12-2007
ACTIVA		
<i>Materiële vaste activa</i>		
Inventaris en verbouwingen	50.316	62.508
<i>Financiële vaste activa</i>		
Aandelen Oikocredit	<u>14.088</u>	<u>13.815</u>
Totaal vaste Activa	64.404	76.323
<i>Viottende Activa</i>		
Debiteuren	330.493	213.543
Nog te factureren bedragen	394.458	233.702
Overige nog te ontvangen bedragen	272.320	320.177
Effecten	200.000	200.000
Liquide middelen	<u>288.552</u>	<u>479.121</u>
Totaal viottende activa	1.485.823	1.446.543
TOTAAL ACTIVA	1.550.227	1.522.866
PASSIVA		
<i>Reserves en fondsen</i>		
- Continuïteitsreserve	762.494	638.925
- Bestemmingsreserve	144.324	131.974
- Fonds activa bedrijfsvoering	<u>50.316</u>	<u>62.508</u>
Totaal reserves en fondsen	957.134	833.407
<i>Kortlopende schulden</i>		
Crediteuren	250.937	145.569
Vooruitontvangen bedragen	135.000	415.965
Overige nog te betalen bedragen	<u>207.156</u>	<u>127.925</u>
Totaal kortlopende schulden	593.093	689.459
TOTAAL PASSIVA	1.550.227	1.522.866

Staat van baten en lasten over 2008
(in euro)

	Realisatie <u>2008</u>	Begroting <u>2008</u>	Realisatie <u>2007</u>
BATEN			
Baten uit eigen fondswerving			
- donaties, giften en schenkingen	10.726	5.000	5.021
- nalatenschappen	55.468	0	125.000
Baten uit beleggingen	16.087	10.000	16.932
Baten uit acties van derden	581.356	565.800	356.848
Af: directe verwervingskosten	-1.290	-1000	-812
Beschikbaar uit fondsenwerving	<u>662.347</u>	<u>579.800</u>	<u>502.989</u>
(Kosten in % van baten uit eigen fondswerving)	0,2%	0,2%	0,2%
Overige Baten			
Gebruiksrechtvergoeding	1.222.910	1.120.000	1.171.215
Vergoedingen en verkopen materialen	53.488	5.000	2.901
Subsidies	75.000	75.000	250.000
Bijzondere baten	14.279		
Totaal overige baten	<u>1.365.677</u>	<u>1.200.000</u>	<u>1.424.116</u>
Totaal baten	<u>2.028.024</u>	<u>1.779.800</u>	<u>1.927.105</u>
LASTEN			
Uitvoeringskosten			
ICCO Fruit	111.356	130.000	130.499
ICCO Katoen	226.386	303.000	39.348
Fairtrade Week	391.270	383.000	416.766
Fairtrade Gemeente	20.879	31.800	64.827
Keurmerk activiteiten, beheer en administratie	1.154.405	919.200	1.153.244
Totaal lasten	<u>1.904.296</u>	<u>1.767.000</u>	<u>1.804.684</u>
Overschot	123.728	12.800	122.421
Overschot is toegevoegd aan:			
- bestemmingsfonds	12.350		55.000
- fonds activa bedrijfsvoering	0		45.239
- vrij besteedbaar vermogen	111.378	12.800	22.182
	<u>123.728</u>	<u>12.800</u>	<u>122.421</u>

	ICCO	ICCO	Fairtrade	Fairtrade	Keurmerk activiteiten beheer en administratie	Realisatie	Begroting	Realisatie
	<u>Fruit</u>	<u>Katoen</u>	<u>Week</u>	<u>Gemeente</u>		<u>2008</u>	<u>2008</u>	<u>2007</u>
BATEN								
Baten uit eigen fondswerving								
- donaties, giften en schenkingen		6.189	4.537			10.726	5.000	5.021
- nalatenschappen					55.468	55.468	0	125.000
Baten uit beleggingen					16.087	16.087	10.000	16.932
Baten uit acties van derden	90.000	274.000	150.000	26.105	41.251	581.356	565.800	356.848
Af: directe verwervingskosten		-1.290				-1.290	-1.000	-812
Beschikbaar uit fondsenwerving	90.000	278.899	154.537	26.105	112.806	662.347	579.800	502.989
(Kosten in % van baten uit eigen fondswerving)		0,5%				0,2%	0,2%	0,2%
Overige Baten								
Gebruiksrechtvergoeding					1.222.910	1.222.910	1.120.000	1.171.215
Vergoedingen en verkopen materialen					53.488	53.488	5.000	2.901
Subsidies			50.000		25.000	75.000	75.000	250.000
Bijzondere baten					14.279	14.279	0	0
Totaal overige baten	0	0	50.000	0	1.315.677	1.365.677	1.200.000	1.424.116
Totaal baten	90.000	278.899	204.537	26.105	1.428.483	2.028.024	1.779.800	1.927.105
LASTEN								
Salarissen/Sociale lasten		46.840		10.710	450.436	507.986	465.000	374.452
Pensioenlasten		9.369		2.142	77.308	88.819	45.000	47.292
Overige personeelskosten		6.245		1.428	47.315	54.988	56.000	185.211
Bestuurskosten					247	247	2.000	2.543
Huisvestingskosten		3.747		857	36.376	40.980	48.000	45.055
Kantoorkosten		8.744		1.998	76.738	87.480	68.000	59.675
Kosten FLO					169.644	169.644	130.000	135.762
Controle Keurmerk					46.985	46.985	30.000	54.387
Promotie en publiciteit	111.356	146.831	391.271	3.744	155.336	808.538	873.000	879.316
Internationale activiteiten/productontwikkeling		4.609			94.020	98.629	50.000	20.991
Totaal lasten	111.356	226.385	391.271	20.879	1.154.405	1.904.296	1.767.000	1.804.684
Overschot	-21.356	52.514	-186.734	5.226	274.078	123.728	12.800	122.421
Overschot is toegevoegd aan:								
- bestemmingsfonds	14.836	52.514			-55.000	12.350		55.000
- fonds activa bedrijfsvoering						0		45.239

- vrij besteedbaar vermogen

-36.192		-186.734	5.226	329.078	111.378	12.800	22.182
-21.356	52.514	-186.734	5.226	274.078	123.728	12.800	122.421

Kasstroomoverzicht over 2008
(in euro)

	<u>2008</u>	<u>2007</u>
Kasstroom uit operationele activiteiten		
Resultaat boekjaar	123.728	122.421
Correctie voor afschrijvingen	21.440	12.139
Mutaties werkkapitaal		
- Vorderingen	-229.849	-394.861
- Kortlopende schulden	-96.367	420.284
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		
- investeringen materiële vaste activa	-9.248	-57.378
- financiële vaste activa	-273	-269
Afname/Toename Geldmiddelen	<u>-190.569</u>	<u>102.336</u>
Liquide middelen aanvang boekjaar	479.121	376.785
Liquide middelen einde boekjaar	288.552	479.121
	<u>-190.569</u>	<u>102.336</u>

Grondslagen van de financiële verslaglegging

Algemeen

De waardering van activa en passiva vindt plaats op basis van historische kosten. Tenzij bij het desbetreffende balanshoofd anders wordt vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen de nominale waarde.

Baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben.

Richtlijn

De jaarrekening 2008 is opgesteld conform richtlijn 650 Fondswervende Instellingen van de Raad voor de Jaarverslaglegging. Voor zover noodzakelijk zijn de ter vergelijking opgenomen cijfers over 2007 aangepast aan deze richtlijn. De aanpassingen hebben geen invloed op vermogen of resultaat.

Omrekening vreemde valuta

Vorderingen, schulden en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers, die wordt vermeld bij het betreffende balanshoofd. Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers van afwikkeling.

Grondslagen van waardering activa en passiva

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd op verkrijgingsprijs, verminderd met cumulatieve afschrijvingen. De afschrijvingen worden gebaseerd op de geschatte economische levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdende met een eventuele residuwaarde. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming.

Financiële vaste activa

De financiële vaste activa worden gewaardeerd op de verkrijgingsprijs.

Vorderingen

De vorderingen worden gewaardeerd op de nominale waarde onder aftrek van een voorziening voor mogelijk oninbare vorderingen. Deze voorziening wordt bepaald op basis van een individuele beoordeling van de openstaande posten.

Effecten

De obligaties worden gewaardeerd tegen de nominale waarde, de aandelen tegen de verkrijgingsprijs of lagere beurswaarde.

Reserves en fondsen

Binnen Reserves en fondsen wordt onderscheid gemaakt in vrij besteedbaar vermogen en vastgelegd vermogen.

Vrij besteedbaar vermogen

De continuïteitsreserve is een onderdeel van het vrij besteedbaar vermogen waarvan de bestedingsmogelijkheid door het bestuur wordt bepaald.

Vastgelegd vermogen

De bestemmingsreserve is een afgezonderd deel van het vastgelegd vermogen waarvan de beperkte bestedingsmogelijkheid door derden is bepaald. Het fonds activa bedrijfsvoering betreft het deel van het eigen vermogen dat is aangewend voor de financiering van materiële vaste activa.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Baten uit eigen fondsenwerving

Opbrengsten uit donaties, giften en schenkingen worden verantwoord in het jaar van ontvangst.

Nalatenschappen worden opgenomen in het boekjaar waarin de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Voorlopige uitbetalingen in de vorm van voorschotten worden in het boekjaar waarin ze

worden ontvangen verantwoord als baten uit nalatenschappen. Voor zover van toepassing worden de opbrengsten verminderd met over de giften en donaties geheven belastingen.

Grondslagen voor het opstellen van het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de indirecte methode, waarbij het resultaat als uitgangspunt wordt genomen voor het bepalen van de kasstroom uit operationele activiteiten.

Toelichting op de balans per 31 december 2008

Activa

Materiële vaste activa

Inventaris en verbouwingen

Verloop:		<u>2008</u>		<u>2007</u>
Saldo 1 januari	€	62.508	€	17.269
Investerings	€	9.248	€	57.378
Afschrijvingen	€	<u>-/-21.440</u>	€	<u>-/-12.139</u>
Saldo 31 december	€	<u>50.316</u>	€	<u>62.508</u>

Investerings in automatisering worden in 3 jaar afgeschreven, de overige investeringen in 5 jaar.

Financiële vaste activa

Aandelen Oikocredit

Sinds 1996 participeert Max Havelaar in het aandelenkapitaal van Oikocredit. In 2008 zijn uit stockdividend aandelen toegevoegd. De doelstellingen van Oikocredit en Max Havelaar vertonen veel overeenkomsten. Bovendien worden partners van Max Havelaar ondersteund door Oikocredit.

Flottende Activa

Debiteuren

Het saldo van de debiteuren is in het eerste kwartaal van 2009 grotendeels ontvangen.

Nog te factureren bedragen

Dit betreft het door de licentiehouders aan Max Havelaar verschuldigde gebruiksrechtvergoeding over het vierde kwartaal 2008. Dit is in februari 2009 gefactureerd aan de licentiehouders.

Overige nog te ontvangen bedragen

		<u>2008</u>		<u>2007</u>
Nog te ontvangen rente	€	6.489	€	15.738
Nog te ontvangen subsidie (Buza/TMF)	€	35.000	€	35.000
Nog te ontvangen subsidie (Fairtrade Gemeente)	€	20.880	€	56.667
Nog te ontvangen subsidie (Max Havelaar lecture)	€	25.000	€	--
Nog te ontvangen Nalatenschap	€	180.468	€	125.000
Nog te ontvangen omzetbelasting	€	<u>4.483</u>	€	<u>87.772</u>
	€	<u>272.320</u>	€	<u>320.177</u>

Effecten

Conform de financiële strategie zijn de aandelen in 2007 verkocht omdat gekozen is voor een meer risicomijdend beleggingsprofiel. De marktwaarde op balansdatum van de obligaties bedroeg € 207.060.

Liquide middelen

De liquide middelen staan ter vrije beschikking van Max Havelaar.

Passiva

Reserves en fondsen

Continuïteitsreserve

Het saldo over 2008 is hieraan toegevoegd.

Verloop:		<u>2008</u>		<u>2007</u>
Saldo 1 januari	€	638.925	€	616.743
Uit resultaat bestemming	€	111.377	€	22.182
Overgeboekt van fonds activa bedrijfsvoering	€	<u>12.192</u>	€	--
Saldo 31 december	€	<u>762.494</u>	€	<u>638.925</u>

Max Havelaar kiest als norm voor het eigen vermogen minimaal één jaar de vaste kosten van de organisatie. Onder de vaste kosten worden verstaan de bestuurs-, vaste personeels-, huisvestings-, kantoor-, controle- en internationale activiteiten kosten. De variabele kosten variëren met de omzet en hoeven dus niet gereserveerd te worden.

Volgens deze norm zou het eigen vermogen 836.000 euro moeten zijn.

Ondanks de toevoeging van het positieve saldo aan de Continuïteitsreserve is aan deze norm nog niet voldaan.

Bestemmingsreserve

Met de Stichting ICCO Interkerkelijke Organisatie voor Ontwikkelingssamenwerking is een strategische samenwerkingsovereenkomst aangegaan. ICCO financiert de campagne om de verkrijgbaarheid te vergroten van fruit met het Max Havelaar keurmerk en de ontwikkeling en introductie van katoen.

Net als in 2007, zijn de in 2008 toegekende subsidie bedragen niet volledig besteed. Deze zullen, in overleg met ICCO, in 2009 worden besteed.

	1			
	januari	Toevoeging	Onttrekking	31 december
	<u>2008</u>	<u>2008</u>	<u>2008</u>	<u>2008</u>
ICCO Fruit	50.164	90.000	75.164	65.000
ICCO Katoen	26.810	274.000	221.486	79.324
Voorlichting en promotie	55.000		55.000	
	<u>131.97</u>			
Totaal	<u>4</u>	364.000	351.650	144.324

Fonds activa bedrijfsvoering

Verloop:		<u>2008</u>		<u>2007</u>
Saldo 1 januari	€	62.508	€	--
Overgeboekt naar besteedbaar vermogen	€	-/-12.192	€	17.269
Uit resultaat bestemming	€	--	€	<u>45.239</u>
Saldo 31 december 2008	€	<u>50.316</u>	€	<u>62.508</u>

Dit deel van het eigen vermogen kan niet zonder meer worden besteed omdat hiermee de activa voor de bedrijfsvoering zijn gefinancierd. De stand van het fonds is gelijk aan de boekwaarde van de materiële vaste activa per 31 december 2008.

Kortlopende schulden

Crediteuren

Door de organisatie van de Fairtrade week en internationale afrekeningen met FLO, FLOcert en FL leden aan het einde van het jaar is deze post hoger dan vorig jaar. Alle crediteuren zijn betaald in het 1^e kwartaal 2009.

Vooruit ontvangen bedragen

Betreft een subsidie van ICCO katoen voor nog uit te voeren werkzaamheden in 2009.

Overige nog te betalen bedragen

Dit betreft verplichtingen die in 2008 zijn aangegaan en die als volgt gespecificeerd kunnen worden:

	<u>2008</u>	<u>2007</u>
Eindejaarsuitkering, opgebouwd vakantiegeld en vrije dagen	€ 56.221	€ 38.244
Loonbelasting, sociale lasten en pensioenpremie	€ 8.998	€ 10.343
Conceptontwikkeling	€ --	€ 24.500
FLO-cert	€ 37.700	€ --
Ontwikkelingskosten website	€ 14.515	€ --
Fairtrade week	€ 43.180	€ 27.571
Fairtrade Foundation Engeland	€ 15.000	€ --
SMOM duurzaam inkoop overheid	€ 19.965	€ --
Reservering accountantskosten	€ 6.300	€ 12.290
Overig	€ <u>5.277</u>	€ <u>14.977</u>
Saldo 31 december 2008	€ <u>207.156</u>	€ <u>127.925</u>

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Huurverplichtingen

Max Havelaar huurt een kantoor aan het Lucas Bolwerk te Utrecht. Het huurcontract eindigt van rechtswege op 30 april 2014 met 2 optieperiodes van 5 jaar. Een deel van de ruimte wordt onderverhuurd. De bruto huurlast bedraagt in 2008 op jaarbasis € 52.261. De huur wordt de komende jaren stapsgewijs verhoogd en zal in 2012 € 68.970 op jaarbasis bedragen.

Bankgarantie

Aan verhuurder is een bankgarantie van € 10.709 afgegeven.

Toelichting op de staat van baten en lasten over 2008

Doelbestedingspercentage van de baten

Bestedingen aan doelstellingen / baten aan doelstelling 141%

Doelbestedingspercentage van de lasten

Bestedingen aan doelstellingen / totale lasten 41%

Fondsenwervingspercentage

Kosten eigen fondsenwerving / baten eigen fondsenwerving 0,2%

Baten uit eigen fondswerving

Donaties, giften en schenkingen

Incidenteel worden er giften en donaties ontvangen van particulieren.

Onze boodschap is dat de beste manier om kleine boeren en plantage werkers in ontwikkelingslanden te helpen, het kopen van producten met het Max Havelaar keurmerk is.

Mensen die meer willen doen, kunnen een donatie overmaken aan Max Havelaar. Hoewel het om een relatief klein bedrag gaat, willen we onze donateurs garanderen dat wij op een nette manier met deze giften omgaan. Daarom hebben we bij het Centraal Bureau Fondsenwerving een "verklaring van geen bezwaar" aangevraagd.

Giften worden gebruikt voor de ontwikkeling en introductie van katoen met het Fairtrade/Max Havelaar keurmerk.

Nalatenschappen

Max Havelaar heeft in 2006 een legaat ontvangen uit de nalatenschap van mevrouw A.J.P. Smits te Boxtel. Eind 2008 heeft de notaris het legaat vastgesteld op € 180.468. Omdat hiervan al € 125.000

was verantwoord in 2007, is nu het restant van € 55.468 opgenomen. Het volledige legaat is in het 1^e kwartaal van 2009 ontvangen.

Acties van Derden

Volgens Richtlijn 650 Fondswervende Instellingen moeten ontvangsten van andere fondswervende instellingen apart worden verantwoord.

Van ICCO is voor de fruitcampagne € 243.000 ontvangen voor de periode 2007 tot en met 2008. Hiervan is in 2008 € 75.164 besteed.

ICCO heeft ook € 655.000 voor katoen beschikbaar gesteld voor de periode van 2007 tot en met 2009. Hiervan is in 2008 € 221.487 besteed.

De organisatie van de Fairtrade week is mede mogelijk gemaakt door de ondersteuning van Oxfam Novib en Stichting Doen. Zij hebben elk € 75.000 bijgedragen.

Het project Fairtrade gemeente wordt samen met COS Nederland en de Landelijke vereniging van Wereld Winkels georganiseerd. ICCO subsidieert dit project voor de periode tot en met juni 2008 met € 275.000. Hiervan is in 2008 € 26.105 bestemd voor Max Havelaar.

Daarnaast zijn 2 eenmalige bijdragen ontvangen. Hiervan kwam € 9.251 van Oxfam Novib voor een onderzoek naar de cacaosector en € 32.000 van ICCO voor een onderzoek naar groenten uit Afrika.

Overige Baten

Gebruiksrechtvergoeding

Deze kunnen als volgt per product worden gespecificeerd (in euro):

<u>Product</u>	<u>Realisatie 2008</u>	<u>Begroot 2008</u>	<u>Realisatie 2007</u>
Koffie	605.977	628.000	601.861
Cacao	111.004	25.000	112.826
Honing	11.264	10.000	5.261
Bananen	191.773	180.000	214.416
Thee	29.890	20.000	21.514
Vruchtensap	42.055	32.000	38.526
Overig fruit	51.887	96.000	67.004
Rijst	11.581	14.000	9.465
Suiker	22.744	4.000	4.838
Wijn	76.636	36.000	53.537
IJs	44.791	25.000	30.831
Katoen	23.306	50.000	11.136
Totaal gebruiksrecht	1.222.910	1.120.000	1.171.215

Vergoedingen en verkoop materialen

In voorgaande jaren betrof dit relatief kleine bedragen voor bekertjes, kopjes en ander (promotie)materiaal.

In 2008 zijn er een aantal kosten die Max Havelaar heeft voorgeschoten en die later zijn doorberekend aan de belanghebbenden. Het gaat onder andere om een reis met licentiehouders naar Engeland, een onderzoek naar Jatropha en key accountmanagement voor internationale licentiehouders.

Als licentiehouders exporteren, dan int Max Havelaar de bijbehorende licentiebijdrage en sluipt deze door naar het FLO lid in het betreffende land. Sinds 2008 mag Max Havelaar een deel (€ 150 per licentiehouders per kwartaal) van deze licentiebijdrage inhouden.

Subsidies

De organisatie van de Fairtrade week is mede mogelijk gemaakt door de ondersteuning van de Rabobank met € 50.000. Triodos heeft € 25.000 bijgedragen aan de organisatie van de Max Havelaar Lecture.

Bijzondere baten

In oktober ontvingen we € 14.279 uit het faillissement van Stichting Ideële Import. Deze stichting was licentiehouder maar ging begin jaren negentig failliet.

Lasten

Salarissen

In 2008 zag de bezetting er als volgt uit:

<u>Medewerkers</u>	<u>januari</u>	<u>december</u>
Fenny Eshuis	0,84	0,84
Mirjam Groten (in dienst per 1 januari)	0,00	0,60
Jos Harmsen	0,80	0,80
Han Hoogvliet	0,80	0,80
Margret van Irsel	0,75	0,75
Bert Jongert	0,80	0,80
Manon van Roon	0,80	0,80
Coen de Ruiter (Directeur)	0,90	0,90
Jochum Veerman	0,80	0,80
Judith Verkuil (in dienst per 15 april)	0,00	0,90
Pauline de Visser	<u>0,70</u>	<u>0,70</u>
Totaal	7,19	8,69

Op balansdatum hadden Mirjam Groten (Markt manager out of home - tot 1 april 2009) en Judith Verkuil (medewerkster commercie - tot 31 december 2009) een tijdelijk dienstverband. Mirjam Groten heeft inmiddels een vast dienstverband gekregen. Daarnaast is Hester Kleingeld werkzaam als vrijwilliger.

De kosten zijn hoger dan begroot omdat in de begroting slechts rekening was gehouden met een vacature voor marktmanager out of home voor 6 maanden. De medewerkster communicatie was niet begroot maar is uit het Promotie en communicatie budget betaald.

In 2007 zijn 2 medewerkster met zwangerschapsverlof geweest, waardoor de kosten lager zijn geweest.

Pensioenlasten

De pensioenen (eindloonregeling) zijn ondergebracht bij pensioenverzekeraar SNS Reaal. In de begroting is de backservice te laag ingeschat.

Overige personeelskosten

In 2007 zijn 2 medewerkster met zwangerschapsverlof geweest. Gedurende hun afwezigheid werden ze vervangen door ingehuurd personeel.

Bezoldiging bestuurders

Het bestuur is onbezoldigd en ontvangt alleen op verzoek een reiskostenvergoeding. De directeur is de enige bezoldigde bestuurder. Hij ontving in 2008 een bruto jaarsalaris van € 78.231 (2007: € 75.561).

Huisvestingskosten

Het kantoorpand wordt gehuurd van Unitas SSR en werd gezamenlijk gebruikt met het Register Historisch Onderzoek B.V.

Hieronder vallen ook de kosten voor gas, water en licht, schoonmaak en overige huisvestingskosten. Deze zijn over de hele linie lager uitgevallen dan verwacht.

Kantoorkosten

Hieronder valt een groot aantal kleine posten. Terwijl bij de huisvestingskosten alle posten meevielen, zijn hier over de hele linie de kosten net iets hoger. De stijging komt door hogere representatiekosten, reis- en verblijfkosten en bank-, rente- en valuta kosten.

Kosten FLO

Het ontwikkelen van keurmerkvoorwaarden, nieuwe producten en het monitoren van producenten gebeurt centraal vanuit FLO, de internationale koepel-organisatie. De kosten hiervan worden op basis van gebruiksrechtvergoeding over de aangesloten keurmerkorganisaties.

In 2008 heeft FLOcert extra kosten in rekening gebracht voor dienstverlening. Hierover zijn vooraf geen afspraken gemaakt. Max Havelaar heeft bezwaar gemaakt tegen deze handelswijze, maar wel uit voorzorg de kosten (€ 37.700) opgenomen.

Controle Keurmerk

Hieronder vallen de kosten van de controlebezoeken bij licentiehouders, die door Deloitte Accountants B.V. worden uitgevoerd en de registratiekosten van het keurmerk. Vanaf 2009 worden de controlebezoeken uitgevoerd door Control Union B.V. De kosten zijn met name hoger uitgevallen door juridisch advies en door andere FLO leden ingehouden gebruiksrechtvergoeding van buitenlandse licentiehouders die naar Nederland exporteren.

Promotie en publiciteit

De meeste kosten hangen samen met de vernieuwde website, de Fairtrade week, de campagnes over fruit, over foute katoen en de Fairtrade gemeentes.

Internationale kosten en productontwikkeling

Oorzaak voor de overschrijding zijn 2 eenmalige projecten waarvoor een vergoeding is ontvangen. Zie hiervoor de post "Acties van derden". Het betreft € 9.251 voor een onderzoek naar de cacaosector en € 32.000 voor een onderzoek naar groenten uit Afrika.

Utrecht, 29 mei 2009.

Het bestuur van Stichting Max Havelaar,
Mw. J.P. Bahlmann (voorzitter)
Mw. M.H.G.E. van Golstein Brouwers (penningmeester)
H. van der Kolk
C. Manten

Overige gegevens

Accountantsverklaring

Voor de accountantsverklaring wordt verwezen naar de hierna opgenomen accountantsverklaring.

Verwerking resultaat

Van het overschot van 123.728 euro is 111.378 toegevoegd aan de continuïteitsreserve en 12.350 euro aan het bestemmingsfonds.

ACCOUNTANTSVERKLARING

Aan het bestuur van de
Stichting Max Havelaar
Utrecht

Accountantsverklaring

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de jaarrekening 2008 van Stichting Max Havelaar te Utrecht bestaande uit de balans per 31 december 2008 en de staat van baten en lasten over 2008 met de toelichting gecontroleerd.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de Stichting Max Havelaar is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag, beide in overeenstemming met Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 650 "Fondsenwervende instellingen". Deze verantwoordelijkheid omvat onder meer: het ontwerpen, invoeren en in stand houden van een intern beheersingssysteem relevant voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat, zodanig dat deze geen afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten bevat, het kiezen en toepassen van aanvaardbare grondslagen voor financiële verslaggeving en het maken van schattingen die onder de gegeven omstandigheden redelijk zijn.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht. Dienovereenkomstig zijn wij verplicht te voldoen aan de voor ons geldende gedragsnormen en zijn wij gehouden onze controle zodanig te plannen en uit te voeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De keuze van de uit te voeren werkzaamheden is afhankelijk van de professionele oordeelsvorming van de accountant, waaronder begrepen zijn beoordeling van de risico's van afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten. In die beoordeling neemt de accountant in aanmerking het voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat relevante interne beheersingssysteem, teneinde een verantwoorde keuze te kunnen maken van de controle-werkzaamheden die onder de gegeven omstandigheden adequaat zijn maar die niet tot doel hebben een oordeel te geven over de effectiviteit van het interne beheersingssysteem van de stichting. Tevens omvat een controle onder meer een evaluatie van de aanvaardbaarheid van de toegepaste grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van schattingen die het bestuur van de stichting heeft gemaakt, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Max Havelaar per 31 december 2008 en van het exploitatieresultaat over 2008 in overeenstemming met Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 650 "Fondsenwervende instellingen".

Voorburg, 29 mei 2009

Deloitte Accountants B.V.
Was getekend,
H.L.A. Habraken RA